

Smaling, A. (2000). Inductieve, analoge en communicatieve generalisatie. In: F. Wester, A. Smaling & L. Mulder (red.) *Praktijkgericht Kwalitatief Onderzoek* (p. 155-171). Bussum: Coutinho.

Stringer, E. (2007). *Action Research*. Thousand Oaks, London: Sage.

Antropologisch veldwerk in beweging

Sjaak van der Geest

Rutten, M., *'Leuke vakantie gehad?' Verhalen over antropologisch veldwerk*. Amsterdam: Aksant; 130 pagina's, ISBN: 978-90-5260-242-4, € 15,00.

Mario Rutten heeft onderzoek verricht in India, Maleisië, Indonesië en bij Indiase migranten in Londen. Zijn belangstelling richt zich op economie, politiek, globalisering en migratie; zijn publicaties gaan over boeren, handelaars, fabrikanten en fabrieksarbeiders.

'Leuke vakantie gehad?' is een bundel verhalen over antropologisch veldwerk. Of hij een leuke vakantie had gehad, werd hem geregeld gevraagd bij thuiskomst na onderzoek in een ver land. Het is een veelbetekenend misverstand, want wat antropologen doen, heeft inderdaad iets weg van een vakantie. Voor de leek is het verschil tussen een backpacker met een weblog die zich laat fêteren door een gastvrije dorpsgemeenschap en een antropoloog die tijdens veldwerk net zoiets doet, niet altijd duidelijk. Het belangrijkste verschil, wordt soms schamper opgemerkt, is dat de antropoloog ervoor wordt betaald.

Het klassieke en stereotiepe beeld van de antropoloog die lange tijd in een afgelegen dorpje in Afrika of Azië woont en daar vele jaren later een dik boek over schrijft, gaat voor Rutten – en de meeste van zijn collega's – niet meer op. Wat gebleven is, is het langdurig contact met informanten en de poging zoveel mogelijk deel te nemen aan hun leven, de 'participerende observatie'. Wat veranderd is, is de wijze waarop dat gebeurt. De dynamiek en beweeglijkheid van het leven van degenen die het onderwerp zijn van antropologische studie dwingt de antropoloog juist om het dorp te verlaten en voortdurend op reis te gaan om zijn mensen te volgen. Rutten laat met sprekende voorbeelden zien hoe dat in zijn werk gaat en hoe het samen onderweg zijn bovendien een speciale band schept, zeker als er tijdens de reis dingen gebeuren die thuis niet kunnen of mogen. En zulke dingen gebeuren inderdaad.

Dat gevoel van lotverbondenheid en medeplichtigheid komt de kwaliteit van het onderzoek ten goede en antropologen rapporteren met trots dergelijke gebeurtenissen (als ze niet te intiem zijn); ze verhogen immers de geloofwaardigheid van hun betoog. Een beroemd voorbeeld in de antropologische overlevering is afkomstig van Geertz die met dorpelingen moet vluchten als ze betrappt worden tijdens een illegaal hanengevecht op

Bali. Het vermelden van dit incident heeft een retorische waarde: de auteur laat de lezer weten dat hij het vertrouwen van de dorpingen heeft gewonnen.

Zo moet Rutten tijdens zijn reizen erg veel alcohol consumeren en hij wordt daar steeds beter in, al gaat die participatie wel ten koste van zijn observaties. Hij trekt zich terug op het toilet om wat aantekeningen te maken over wat hij gezien en gehoord heeft (drank maakt mensen immers openhartig), maar als hij de volgende ochtend met een kater wakker wordt, kan hij geen wijs meer uit zijn eigen krabbels. ‘Herinneren onder invloed’ valt niet mee. Het moeilijk samengaan van observeren en participeren en stevig drinken werd vele jaren geleden al door Peter Kloos als laatste stelling bij zijn proefschrift gemeld.

Drie verhalen gaan over de grenzen van participerende observatie. Voor Rutten liggen de grenzen vooral op het ethische vlak. Tot hoever mag hij gaan? Het drinken kan er mee door. Tijdens het bezoek aan een casino stopt hij na korte tijd; hij kan zijn onderzoeksgeld moeilijk vergokken. Hij laat toe dat de medereizigers flessen met verboden sterke drank in zijn bagage stoppen omdat hij als westerling bij de grens toch niet wordt gecontroleerd. Maar als zij voor hem een vrouwelijke bedgenoot willen regelen in het hotel waar ze overnachten, bedankt hij (als we hem mogen geloven). Zijn compagnons zijn teleurgesteld en een vertrouwensbreuk dreigt.

Andere grenzen, waar Rutten helaas weinig over zegt, zijn van methodologische en psychologische aard. Veel – eigenlijk alles – waaraan de antropoloog deelneemt, beleeft hij anders dan degenen bij wie hij verblijft. De existentiële lading van zijn belevenissen verschilt fundamenteel van wat degenen voelen die dag in dag uit daar wonen. De antropoloog is slechts op bezoek en het motief van zijn verblijf is totaal anders: het schrijven van een artikel of boek. De vergelijking met de vakantieganger dringt zich op. Antropologen nemen het dubbele woord ‘participerende observatie’ te gemakkelijk in de mond. Bij een kritischer beschouwing blijkt er soms niet zoveel van de claim van ‘participatie’ (laat staan ‘lotverbondenheid’) overeind te blijven.

Andere verhalen gaan over de lange duur van zijn onderzoeksrelaties. Dankzij moderne communicatie en zijn frequente reizen blijft hij in contact met zijn onderzoekssubjecten. Zijn privéleven vermengt zich met zijn onderzoek. Zijn jonge informanten trouwen, krijgen kinderen, maken carrière en worden ouder en hetzelfde overkomt de antropoloog. Ze gaan als het ware gelijk op. Dat is misschien een van de mooiste trekken van dit boek. Antropologie is niet een vak dat je tijdens kantooruren uitoefent; het neemt je – letterlijk – dag en nacht in beslag. De ervaringen in het veld vormen je als persoon. Ze vullen je leven en dat van je naasten. Antropologie is een soort feest – en drama – van herkenning.

Dat blijkt ook treffend in de laatste drie verhalen van het boek: Rutten kijkt met antropologische argusogen naar wat er thuis, op zijn eigen universiteit en in het wetenschapsbedrijf gebeurt. Internationale conferenties blijken soms nauwelijks meer dan verkapte vijfsterrensoepreises en bij een vergadering op zijn eigen instituut over financiële bedrijfs-

voering doemt het schrikbeeld op van James Scotts *Seeing Like A State*. Maatregelen die door het bestuur genomen worden om tot een efficiënter management te komen, hebben het tegenovergestelde effect. Wat op de tekentafel zinnig lijkt, blijkt in de praktijk niet te werken: de waanzin van de rationaliteit. In hun machteloosheid tegenover de oekazen van bovenaf lijken universitaire medewerkers op de door Scott beschreven Maleisische rijstboeren die zich alleen met klagen en cynische grapjes kunnen verweren.

Rutten heeft een levendig en leerzaam boek geschreven over hedendaags antropologisch veldwerk. Dat veldwerk, zo laat hij zien, vergt veel mobiliteit van de onderzoeker, geografisch, door de tijd, en ook emotioneel.

NVivo als architect van kwalitatief onderzoek

Lode Vermeersch

Bazeley, P. *Qualitative Data Analysis with NVivo*. London: Sage, 2007, 217 pagina's, ISBN 978-1-4129-2140-4, £ 21,99.

Wie in een bibliotheek met wetenschappelijke werken op zoek gaat naar literatuur over het gebruik van software voor kwalitatief onderzoek, moet meestal met weinig tevreden zijn. In vergelijking met de lange rij boeken over pakketten voor statistische analyse, is het aantal handleidingen voor softwareprogramma's als NVivo, Atlas-ti, Maxqda, HyperResearch eerder beperkt. De meeste gespecialiseerde software voor kwalitatief onderzoek is dan wel wat jonger en wellicht nog steeds minder verspreid dan haar kwantitatieve tegenhangers, toch zijn goede handleidingen zeker niet overbodig.

Qualitative Data Analysis with NVivo van Pat Bazeley is alvast een mooie aanvulling bij dat kleine stapeltje boeken over het verwerken van kwalitatieve data met een computerprogramma.

Meer dan selecteren en klikken

Wie niet vertrouwd is met kwalitatief onderzoek krijgt bij het gebruik van softwarepakketten voor dat type van onderzoek wellicht snel de indruk dat het gaat om een vorm van archivering. De software helpt de berg aan informatie te verknippen tot werkbare delen en bergt deze delen overzichtelijk op in elektronische mappen. Het programma helpt daarmee te vermijden dat de onderzoeker eindigt met een onoverzichtelijke berg aan papier, gekleurd door tal van post-its die hier en daar uit de bundels steken.

Het is een verdienste van Bazeley dat zij doorheen haar nieuwe boek duidelijk weet te maken dat de software veel meer doet dan dat. Het boek wijst er vanaf het begin op dat NVivo geen tool is voor de *archivering* van gegevens, maar vooral voor de *architectuur* ervan. De ruwe data die de onderzoeker verzamelt, zijn te vergelijken met de grondstoffen in een productieproces. Want zodra de gegevens in NVivo worden gebracht, gebeurt